

УДК: 316.62

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2021.1\(15\).5](https://doi.org/10.17721/upj.2021.1(15).5)

Клименко І. В.,

доцент кафедри соціальної психології,
кандидат психологічних наук,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: ivklimenko@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4539-1087

Радкевич М. О.,

магістрант спеціальності
«Політична психологія»,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: acdc.margo96@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8922-8316

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СХИЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ВИБОРЦІВ ДО АБСЕНТЕЇЗМУ

У статті розглядається проблема політичного абсентеїзму та представлені результати дослідження психологічних особливостей молоді, що має схильність до електоральної неучасті. Метою статті є аналіз потенційних соціально-психологічних чинників політичного відсторонення молодих громадян.

Проаналізовано основні політичні, соціальні, культурні чинники політичного абсентеїзму. Особливу увагу приділено аналізу причин політичної пасивності молоді (вплив життєвого циклу, вузьке розуміння концепції політики, специфіка політичної соціалізації), а також аналізу особливостей самосвідомості такої молоді, зокрема проаналізовано вплив таких внутрішніх чинників як особиста відповідальність, загальна довіра до світу та контрольованості подій у ньому, усвідомлення власної значущості.

Представлені результати власного дослідження соціально-психологічних чинників схильності молоді (18–25 років) до абсентеїзму. У процесі аналізу результатів досліджені виявлено, що для схильної до

абсентеїзму молоді характерний більший рівень зайнятості (не тільки навчання, але і робота), наявність неофіційних джерел доходів. У деяких з них прослідковується певна інфантильність та фінансова залежність від інших членів родини. Для таких респондентів характерним є більший, у порівнянні з політично активною молоддю, ступінь недовіри до соціально-політичних інститутів (церква, суди, Президент, Верховна рада, Кабінет міністрів) та досвід стикання з корупцією у різних інстанціях. Їх уникання участі у виборах не пов'язано з когнітивними чинниками (нестачею важливої інформації про цей процес, кандидатів тощо), причину неучасті у виборах вони схильні покладати на зовнішні та ситуативні обставини. Такі респонденти схильні проявляти політичну пасивність, менше цікавитися політикою, не проявляти власної ініціативи у громадській сфері. Більш схильними до абсентеїзму у нашій вибірці виявилися респонденти чоловічої статі.

Проявляється тенденція до прояву абсентеїзму у молоді з недовірливим та відчуженим ставленням до навколишнього світу, зневірою у контрольованості та справедливості подій у ньому та песимістичним ставленням до власного «Я», самоцінності та здатності управляти зовнішніми подіями. У респондентів, що схильні до абсентеїзму, виявлено знижений рівень особистої відповідальності та домінування ситуативної відповідальності, особливо виразно це проявляється на рівні морально-духованого, емоційно-мотиваційного та поведінково-вольового компонентів відповідальності.

Ключові слова: політичний абсентеїзм, відповідальність, довіра, молоді виборці, політична соціалізація.

Вступ

Неучасть громадян у політичних процесах є нагальною проблемою всіх демократій, адже від політичної участі громадян та їх волевиявлення залежить політична, економічна та соціальна стабільність у державі та, як наслідок, сила країни на міжнародній політичній арені та благополуччя самих громадян. Особливо гостро проблема абсентеїзму постає для молодих демократичних держав, таких як Україна.

При цьому дослідження показують, що політичний абсентеїзм найбільш властивий молоді – поколінню, яке покликано забезпечувати наступництво та ставати запорукою сталого розвитку країни в майбутньому. Саме тому вирішення даної проблеми становить не тільки науковий, але і значний практичний інтерес.

Постановка проблеми. Проблема абсентеїзму часто досліджується науковцями, проте більшість досліджень проводяться у сфері менеджменту та управління людськими ресурсами, в той час як політичний абсентеїзм розглядається здебільшого в контексті теоретичних узагальнень. Зокрема, багато досліджень присвячено вивченню провокуючих факторів політичного абсентеїзму в руслі політологічних, соціологічних, історичних досліджень та стосуються зовнішніх, не залежних від волі окремих осіб чи груп людей? обставин (специфікою політичної системи, історіогенезом, національними особливостями тощо).

Внутрішні психологічні чинники політичного абсентеїзму, які з більшою імовірністю могли би піддаватися корекції, досліджуються порівняно мало. Психологічний профіль політично апатичної особистості, втім, може бути цікавим як для самих політичних організацій, що опікуються залученням молоді, так і для ширшого кола агентів соціального та громадянського впливу (викладачів, виховників, громадських активістів), які взаємодіють з молоддю і можуть здійснювати відповідний корегуючий вплив.

Мета статті. Здійснити аналіз потенційних соціально-психологічних чинників політичного відсторонення молодих громадян та представити результати дослідження, що було спрямоване на виявлення специфічних характеристик та психологічних рис молодих респондентів, схильних до абсентеїзму.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед об'єктивних чинників політичної пасивності дослідники найчастіше виділяють відповідні історичному періоду політико-економічні умови, зневіру у дієвості процесу виборів, незадоволеність діючою владою та негативізм по відношенню до владних інституцій. Серед чинників, що зумовлюють політичне відсторонення в Україні називають також знецінення соціальних ідеалів, зневіру у владних структурах, психологічну втому від політичної демагогії, непродуктивних рішень влади та її брехні (Гаврилюк, 2015); неефективну державну політику забезпечення прав і свобод громадян; неконгруентність та антагоністичність між заявами та діями політиків; зниження ефективності державних інституцій та безкарність чиновників, що перевищують службові повноваження, розчарування у результатах попередніх виборів, які не можуть відповідати завищеним очікуванням (Роровуш, 2018).

Вітчизняні дослідники також звертають увагу на специфічні, спровоковані тривалим періодом гноблення та бездержавності чинники,

що вплинули на формування синдрому «базової недовіри» до світу та людей, навченої безпорадності (Рева, 2019), специфічне відчуження від держави, конформізм та «менталітет байдужості» (Головаха, Бекешкіна, Небоженко, 1992).

До суб'єктивних чинників абсентеїзму найчастіше відносять молодий вік, рівень доходів та соціальний статус (більш властивий незабезпеченим верствам населення), місце проживання, рівень освіти та політичної культури (загалом корелює з нижчим рівнем за цими критеріями) (Кулеба, Бучин, 2011).

Втім, зосередженість на зовнішніх чинниках політичного абсентеїзму не дозволяє виокремити специфічні чинники, що провокують політичний абсентеїзм саме серед молоді, та обмежує розуміння напрямків корегувального впливу, спрямованого на збільшення залученості молоді до політичного життя країни.

У західній практиці проблема політичної пасивності молоді розглядається як самодостатня. В якості базових причин політичної відстороненості молоді виокремлюють, зокрема, нестачу ресурсів для політичної участі через «наслідки життєвого циклу»; домінування інших, зокрема неформальних, форм громадянської участі в житті молоді та обмеженість розуміння молоддю самої концепції політики, з якої випливає і нижчий рівень довіри та інтересу до неї, ніж у старшого покоління (Quintelier, 2007). В якості специфічного чинника називають також структурний характер сучасних політичних систем та політичного дискурсу, в якому ігноруються проблеми та потреби молоді (Cammaerts & others, 2014).

Українські дослідники також звертають увагу на низьку обізнаність молоді щодо демократичних механізмів формування влади та відсутність досвіду участі у виборах (Кулеба, Бучин, 2011).

Соціально-психологічний контекст дослідження політичної відстороненості молоді пов'язаний здебільшого з процесом політичної соціалізації (впливом сім'ї, оточення, організацій членства) (Quintelier, 2013), а також медійними впливами (наприклад, відсутністю релевантної проблематичної інформації у політичному медійному дискурсі та неосвоєністю популярних серед молоді каналів отримання такої інформації) (Moeller, Kühne & De Greese, 2018).

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Проведене теоретичне дослідження показало, що виникнення абсентеїзму та його поширення тісно пов'язане з політичною культурою громадян, що включена до загального культурного та історичного контексту, та актуальною політичною ситуацією, в якій проходить політична соціа-

лізація молоді. Втім, розглядаючи політичну соціалізацію в контексті розвитку особистості варто звернути увагу не лише на зовнішні чинники, але і на внутрішній потенціал особистості: зокрема, на віру молододі людини у можливості політичної системи та свою значимість у ній, а також її готовність взяти на себе відповідальність за своє життя та життя громади.

Дослідження показують, що схильність до абсентеїзму у молоді може бути пов'язана саме з особливостями самосвідомості, що пригнічують відчуття власної значимості у політичному житті. Так, наприклад, дослідження Анісімової О. продемонстрували, що відмова від політичного вибору чітко корелює з екстернальним локусом контролю (зворотнім боком цього є зневіра у власній можливості впливати на хід подій) (Анісімова, 2009). Ці психологічні чинники нечасто враховують у прогностичних моделях політичного абсентеїзму, тому у своєму дослідженні ми вирішили сфокусуватися саме на них.

На основі даних характеристик ми побудували власну пояснювальну модель абсентеїзму, де основними факторами відмови від участі у виборах є недовіра до влади (політичної системи як такої) та брак особистісної відповідальності. В залежності від рівня розвитку згаданих характеристик, особистість проявляє різні типи політичної та електоральної участі. Ми виділили 4 відповідних поведінкових сценарії, які показують можливі вектори взаємодії громадян із владою. При високій довірі до політичної системи та влади та високій особистій відповідальності, на нашу думку, формується активна позиція щодо голосування та політичної участі; недовіра до влади у такому випадку сприяє формуванню критичної позиції і, можливо, неформальних форм політичної участі. При високій довірі до політичної системи та влади та низькій особистій відповідальності може формуватися пасивна та формальна електоральна поведінка, а от мікс низької довіри до влади та низької відповідальності провокує політичний абсентеїзм.

Дана теоретична модель стала основою для формулювання гіпотез емпіричного етапу нашого дослідження психологічних особливостей схильності молодих виборців до абсентеїзму.

Методологія дослідження

Для проведення емпіричного дослідження була розроблена анкета, яка складалась з декількох блоків питань, спрямованих на виявлення: соціально-демографічних характеристик респондентів (вік, стать, рівень освіти, регіон проживання тощо), самоідентифікації, відчуття комфорту в державі, довіри до влади, політичної культури, когні-

тивно-поведінкових проявів залученості молодих людей до громадсько-політичної активності та показників участі у президентських та місцевих виборах у 2019 (2020) роках. Окрім анкети респондентами пропонувалося пройти декілька методик на виявлення рівня особистої відповідальності та ряду базисних переконань (зокрема, довіри до себе, до світу, екзистенційних цінностей тощо). З цією метою використовувалися Шкала базисних переконань (Янова-Бульмана) WAS, Тест «ЭДО: экспресс-диагностика ответственности» та Тест «На скільки відповідальна Ви особистість?» Фурмана О.

Дослідження проводилося у формі дистанційного опитування. Загальна вибірка основного етапу дослідження складала 62 особи з різних населених пунктів України, віком від 18 до 25 років та різним рівнем освіти.

Після проходження опитування, здійснювався розподіл респондентів на групи за критерієм участі/ неучасті у президентських та місцевих виборах. Таким чином, ми поділили їх на контрольну групу, яка складалася з респондентів, що брали участь у виборах, першу експериментальну групу, учасники якої не брали участі або у президентських, або у місцевих виборах та другу експериментальну групу, де досліджувані не брали участі у виборах жодного рівня (до цієї групи увійшло загалом 35% вибірки).

Після проведення опитування та виокремлення груп респондентів проводилась математично-статистична обробка даних за допомогою програми SPSS-23 та здійснювався подальший аналіз даних.

Результати

Аналіз середніх значень засвідчив достатньо низький рівень довіри молоді до влади та владних інституцій, політичну пасивність, наявність негативного досвіду у взаємодії з державними інстанціями. Більшість респондентів скоріше не відчують, що держава стоїть на варті їх інтересів (51,6%) або взагалі не відчують цього (22,6%).

Респонденти, що брали участь у нашому дослідженні, не зважаючи на молодий вік, переважно вже стикалися із корупцією в нашій країні (найчастіше у правоохоронних органах, різноманітних медичних та освітніх установах). Більшість досліджуваних не мали досвіду взаємодії з державними інститутами при вирішенні проблем (69,4%), проте серед досліджуваних, що мають такий досвід, більшість залишилися незадоволеними такою взаємодією.

Вибірка розділилася приблизно порівну у питанні зацікавленості політикою: 21% респондентів цікавиться політикою і шукає додаткову

інформацію щодо політичних процесів в країні, 29% проявляють пасивний інтерес, 50% респондентів не цікавляться політикою. Більшість респондентів продемонстрували свою політичну пасивність (66,1%), а серед активної молоді були присутні респонденти, які брали участь у самоврядуванні на рівні найближчого середовища (ОСББ або організації, де навчаються; 14,5%), на рівні населеного пункту чи району (14,6%).

У результаті подальшого аналізу отриманих даних нами були виокремлені основні соціально-психологічні чинники схильності молоді до абсентеїзму.

Для порівняння попередньо виділених груп за критерієм участі у виборах ми використали параметричні критерії Левіна, Стьюдента (для незалежних груп) та однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA. Порівнюючи крайні вияви активності та пасивності за допомогою обраних критеріїв, ми виявили, що є збіг у виділенні міжгрупової різниці за статтю, основним джерелом доходу та шкалами загальної довіри до світу та суб'єктивної оцінки власної відповідальності. Додаткове використання однофакторного дисперсійного аналізу показало збіг за параметром статі та основного роду занять за критерієм Стьюдента, а також за шкалами доступу до інформації, участі у президентських виборах та довіри до соціально-політичних інститутів за критерієм Левіна. Застосування критерія Краскела-Уолліса дозволило виявити статистично значиму різницю між групами з активною та пасивною поведінкою на виборах за шкалами: основний рід занять, джерела доходу, зацікавленість у політичному житті, доступність необхідної інформації про кандидатів (партії) та їх програми, довіра до церкви, судів та політичних інституцій, досвід стикання з корупцією (табл. 1).

Таблиця 1

Статистично значимі відмінності між досліджуваними групами за критерієм Краск

	Стать	Основний рід занять	Структура доходу	Довіра до влади	Досвід стикання з корупцією	Зацікавленість у політиці	Участь в місцевих виборах	Причини неучасті у виборах	Переконавання щодо власної цінності, здатності управління подіями
Chi-квадрат	11,677	9,697	9,579	8,193	8,298	13,692	19,996	12,596	14,159
ст.св.	3	3	3	3	3	3	3	3	3

	Стать	Основний рід занять	Структура доходу	Довіра до влади	Досвід стикання з корупцією	Зацікавленість у політиці	Участь в місцевих виборах	Причини неучасті у виборах	Переконання щодо власної цінності, здатності управління подіями
Асимпт. знач.	,009	,021	,023	,042	,040	,003	,000	,006	,003
а. Критерій Краскела-Уолліса (62)									
б. Групуєча змінна: Чи брали Ви участь у виборах президента України (в ролі виборця)?									

Подальший аналіз виявлених відмінностей дозволив описати характеристики політично активної та схильної до абсентеїзму молоді. Було виявлено, що для молоді, схильної до абсентеїзму, характерними ознаками є вищий ступінь зайнятості (студенти, що працюють, а не лише навчаються). Для частини з них характерною є наявність неофіційних джерел доходів, що може свідчити про налаштування на дистанційоване чи позбавлене довіри ставлення до державної системи. При цьому, ми виявили, що у частини респондентів, схильних до абсентеїзму, може проявлятися певна життєва інфантильність (фінансова залежність від інших членів родини).

Для молоді, схильної до абсентеїзму характерний більший у порівнянні з політично активними студентами, ступінь недовіри до соціально-політичних інститутів (церкви, судів, Кабінету Міністрів, Президента, Верховної Ради). Це виразно підкреслює їх відстороненість від соціально-політичного життя, розчарування у можливості його впорядкування життя через подібні інституції.

Виявлено, що для респондентів, схильних до абсентеїзму характерним є досвід стикання з корупцією, переважно це корупція у правоохоронних органах, але також у медичній та інших сферах. Цей чинник також тісно пов'язаний із формуванням загальної недовіри до соціально-політичної системи в країні.

З'ясовано, що уникання участі у виборах не пов'язано з когнітивними чинниками (нестачею інформації про цей процес, кандидатів тощо). Більшість пасивних виборців заявляє, що їм була доступна уся необхідна інформація та вони могли з нею ознайомитися. Свою причину неучасті у виборах такі респонденти схильні покладати на зовнішні та ситуативні обставини (проблеми зі здоров'ям, відсутність у списку виборців тощо).

Такі респонденти загалом схильні проявляти політичну пасивність, менше цікавитися політичними процесами, не проявляти власної ініціативи у громадській сфері. Більш схильними до абсентеїзму у нашій вибірці виявилися респонденти чоловічої статі.

Аналізуючи розподіл досліджуваних по групах за полярністю їх ставлення до прихильності навколишнього світу, ми можемо побачити, що респонденти всіх груп переважно позитивно ставляться до оточуючого світу, проте відсоткове співвідношення представників, що негативно сприймають зовнішнє середовище, набагато більше у групі, респонденти якої не брали участі у виборах. Спостерігається також тенденція до песимістичності у питаннях загального ставлення до світу та контрольованості подій у ньому у представників групи з епізодичною участю у виборах та тих, які проявили електоральний абсентеїзм (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок участі / не участі у виборах та загального ставлення до прихильності навколишнього світу та контрольованості подій

			Чи брали Ви участь у виборах?			Усього
			Стала участь	Епізодична участь	Не бере участь у виборах	
Ранг_ Загальне ставлення до прихильності навколишнього світу	Оптимістичне, позитивне	Кількість	11	22	13	46
		% в 6.1.	84,6%	81,5%	59,1%	74,2%
		% заг. підсумку	17,7%	35,5%	21,0%	74,2%
	Песимістичне, негативне	Кількість	2	5	9	16
		% в 6.1.	15,4%	18,5%	40,9%	25,8%
		% заг. підсумку	3,2%	8,1%	14,5%	25,8%

Ранг_ Загальне ставлення до контролюваності і справедливості подій	Оптимістичне, позитивне	Кількість	10	18	14	42
		% в 6.1.	76,9%	66,7%	63,6%	67,7%
		% заг. підсумку	16,1%	29,0%	22,6%	67,7%
	Песимістичне, негативне	Кількість	3	9	8	20
		% в 6.1.	23,1%	33,3%	36,4%	32,3%
		% заг. підсумку	4,8%	14,5%	12,9%	32,3%
Усього		% заг. підсумку	21,0%	43,5%	35,5%	100,0%

Схожі результати ми отримали і аналізуючи ставлення до власного «Я» досліджуваних, де проявилась тенденція до збільшення песимістично настроєних респондентів у групі з політичним абсентеїзмом (табл. 3).

Таким чином бачимо, що тенденція до прояву абсентеїзму у людей з песимістичним (недовірливим, відчуженим) ставленням до навколишнього світу та загальним негативним ставленням до контрольованості та справедливості подій у ньому є доволі виразною. Такі люди не відчувають, що впорядкованість може бути результатом політичної волі та політичних дій, тому не вважають за потрібне виражати своє волевиявлення на виборах. Виявлено також взаємозв'язок між схильністю до абсентеїзму та песимістичним ставленням респондентів до власного «Я», самоцінності та здатності управляти подіями оточуючого світу.

Таблиця 3

Взаємозв'язок участі / не участі у виборах та переконання щодо власної цінності, здатності управління подіями і везіння

			Чи брали Ви участь у виборах?			Усього
			Стала участь	Епізодична участь	Не бере участі у виборах	
Ранг_ Переконання щодо власної цінності, здатності управління подіями і везіння	Оптимістичне, позитивне	Кількість	10	18	15	43
		% в 6.1.	76,9%	66,7%	68,2%	69,4%
		% заг. підсумку	16,1%	29,0%	24,2%	69,4%
	Песимістичне, негативне	Кількість	3	9	7	19
		% в 6.1.	23,1%	33,3%	31,8%	30,6%
		% заг. підсумку	4,8%	14,5%	11,3%	30,6%
Усього		% заг. підсумку	21,0%	43,5%	35,5%	100,0%

Аналізуючи результати, ми з'ясували, що респонденти, які приймали участь у голосуванні на виборах, мають більш високі показники позитивного прояву загальної довіри до світу, порівняно із респондентами, схильними до абсентеїзму. Такі респонденти мають більшу віру у змістовність та контрольованість навколишнього світу та усвідомлюють цінність власного «Я».

Були також виявлені відмінності у ступеню відповідальності респондентів схильних/ не схильних до абсентеїзму.

Таблиця 4

Взаємозв'язок участі / не участі у виборах та окремих компонентів відповідальності

			Чи брали участь у виборах?			Усього
			Стала участь	Епізодична участь	Не бере участі у виборах	
Ранг_Емоційно-мотиваційний компонент відповідальності	Надвідповідальність	% в 6.1.	38,5%	29,6%	9,1%	24,2%
		% заг. підсумку	8,1%	12,9%	3,2%	24,2%
	Відповідальність	% в 6.1.	53,8%	63,0%	72,7%	64,5%
		% заг. підсумку	11,3%	27,4%	25,8%	64,5%
	Невідповідальність	% в 6.1.	7,7%	7,4%	18,2%	11,3%
		% заг. підсумку	1,6%	3,2%	6,5%	11,3%
Ранг_Поведінково-вольовий відповідальності	Надвідповідальність	% в 6.1.	23,1%	18,5%	18,2%	19,4%
		% заг. підсумку	4,8%	8,1%	6,5%	19,4%
	Відповідальність	% в 6.1.	69,2%	48,1%	45,5%	51,6%
		% заг. підсумку	14,5%	21,0%	16,1%	51,6%
	Невідповідальність	% в 6.1.	7,7%	33,3%	36,4%	29,0%
		% заг. підсумку	1,6%	14,5%	12,9%	29,0%
Ранг_Морально-духовний компонент відповідальності	Надвідповідальність	% в 6.1.	23,1%	11,1%	9,1%	12,9%
		% заг. підсумку	4,8%	4,8%	3,2%	12,9%
	Відповідальність	% в 6.1.	46,2%	55,6%	36,4%	46,8%
		% заг. підсумку	9,7%	24,2%	12,9%	46,8%
	Невідповідальність	% в 6.1.	30,8%	33,3%	54,5%	40,3%
		% заг. підсумку	6,5%	14,5%	19,4%	40,3%
Усього		% заг. підсумку	21,0%	43,5%	35,5%	100,0%

Так, самооцінка відповідальності у респондентів, які беруть участь у виборах, є вищою за самооцінку відповідальності політично пасивних респондентів: якщо співвідношення самооцінки відповідальності громадянина та ситуативної відповідальності у політично активних респондентів становить 84,4 до 15,4%, то у схильних до політичного абсентеїзму це співвідношення виглядає як 68,2 до 31,8%. Виразно ця відмінність проявилася на рівні емоційно-мотиваційного та поведінково-вольового компонентів відповідальності, дуже виразно на рівні морально-духованого компоненту і невиразно на рівні когнітивного компоненту (табл. 4).

Отже, для молодих виборців, схильних до абсентеїзму, характерним є понижений рівень особистої відповідальності (зокрема, громадянської), домінування ситуативної відповідальності, нижчий у порівнянні з політично активними однолітками, рівень усвідомлення власної значущості, натхнення та емоційного запалу діяти задля досягнення певних соціально значущих цілей, неготовність до вчинення певних дій заради зміни ситуації (невисокі показники емоційно-мотиваційного, поведінково-вольового та морально-духовного компонентів відповідальності).

Дискусія

Результати нашої розвідки, сфокусовані на дослідженні включно формального (активність на виборах) аспекту, загалом не вказують на політичну відстороненість молодих громадян. Результати інших досліджень вказують, що при низькій електоральній активності молодь може бути цілком мобільна в інших проявах політичної активності (візуальні прояви ставлення до політичних подій, зокрема носіння певного одягу чи значків, протестні форми участі тощо), а також може реалізуватися в он-лайн активності у прив'язці до політичного життя (сфера яке часто не є включеною до переліку форм політичної участі) (Weiss, 2020). Окрім того, не доведено що політично пасивна молодь залишатиметься такою і у зрілому віці. Hooghe M. та Wilkenfeld B., порівнюючи дані опитування 14, 18 та 18–30-річних респондентів з восьми європейських країн виявили, що немає чіткої закономірності між установками щодо участі у виборах в юності та реальною участю у старшому віці: цей показник з віком може як залишатися сталим, так і змінюватися у певних бік (Hooghe, and Wilkenfeld, 2008).

Причини пасивності у дорослому віці можуть бути пов'язані радше зі сформованістю політичної культури, вузьким розумінням самої концепції політики, та своєї ролі в ній (віри у те, що окрема

особистість може чинити вплив на політичні процеси) (Quintelier, 2007). Саме ці аспекти (відповідальність та загальна довіра до справедливості та контрольованості політичної системи) виходять на передній план і у нашому дослідженні. У процесі політичної соціалізації у навчально-виховному процесі ці якості можуть розвиватися паралельно з формуванням електоральної компетентності, цим самим упереджуючи поширення політичного абсентеїзму у майбутніх виборців.

Висновки

Розв'язання проблеми політичного абсентеїзму молоді, вочевидь, має носити комплексний характер. Як показало наше дослідження, суттєвий вплив на політичну відстороненість молоді чинять об'єктивні чинники (неефективність діяльності соціально-політичних інституцій у забезпеченні потреб молоді, їх відчутна корумпованість, що провокують загальну недовіру до політичної системи та влади в країні). І ці проблеми можуть вирішуватися тільки шляхом послідовних державних реформ. З іншого боку, політична активність пов'язана також із загальним рівнем політичної культури молодих людей, розумінням змісту політичних просів і, що надзвичайно важливо, усвідомленням власної значущості, відповідальності та реальної здатності впливати на ці процеси. Якщо відповідні риси та компетентності не будуть цілеспрямовано формуватися у процесі політичної соціалізації, на зміну одному політично пасивному поколінню, приходитиме інше, а рівень політичного абсентеїзму буде залишатися достатньо високим. Таким чином, не лише об'єктивні, але і суб'єктивні чинники політичного абсентеїзму мають глибоко аналізуватися та враховуватися при розробці програм залучення молодих громадян.

Перспективи подальших досліджень можуть бути деталізація уявлень про соціально-психологічні чинники неучасті у виборах молодих людей з різних соціально-демографічних груп та прошарків, а також розробка більш точних прогностичних моделей схильності до абсентеїзму для старшокласників, яка б могла використовуватися як методологічна основа для розробки профілактичних програм, спрямованих на підвищення політичної активності майбутніх виборців.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційних конфліктів інтересів стосовно дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Фінансування. Автори повідомляють, що дослідження було проведено в межах науково-дослідної роботи «Особистість і групи в умовах

ціннісно-смісловій трансформації суспільства» (номер державної реєстрації НДР: 0116U008624) кафедри соціальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

Саммаерс, В., Брутер, М., Банаджі, С., Харрісон, С., і Анстед, Н. (2014). The myth of youth apathy young europeans' critical attitudes toward democratic life. *American Behavioral Scientist*, 58, 645–664. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764213515992>

Hooghe, M., and Wilkenfeld, B. (2008). The stability of political attitudes and behaviors across adolescence and early adulthood: a comparison of survey data on adolescents and young adults in eight countries. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 155–167. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10964-007-9199-x>

Moeller, J., Kühne, R., & De Vreese, C. (2018). Mobilizing youth in the 21st century: How digital media use fosters civic duty, information efficacy, and political participation. *Journal of broadcasting & electronic media*, 62(3), 445–460. DOI: <https://doi.org/10.1080/08838151.2018.1451866>

Popovych, Y. (2018) Ukrainian society's political culture : analytical excursion. *Innovative Solutions In Modern Science*, 6(25). DOI: [https://doi.org/10.26886/2414-634X.6\(25\)2018.3](https://doi.org/10.26886/2414-634X.6(25)2018.3)

Quintelier, E. (2007). Differences in political participation between young and old people. *Contemporary Politics*, 13(2). 165–180. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569770701562658>

Quintelier, E. (2013). Engaging Adolescents in Politics: The Longitudinal Effect of Political Socialization Agents. *Youth & Society*, 47(1), 51–69. DOI: <https://doi.org/10.1177/0044118X13507295>

Weiss, J. (2020). What Is Youth Political Participation? Literature Review on Youth Political Participation and Political Attitudes. *Frontiers in Political Science*. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpos.2020.00001>

Анисимова, О. В. (2009). Социально-психологический анализ проблемы абсентеизма. *Ученые записки*, 1(5), 41–45.

Гаврилюк, Д. Ю. (2015). Абсентеїзм як феномен електоральної культури в контексті демократизації українського суспільства. (Автореф. дис. канд. пол. наук). Київ.

Головаха, Е. И., Бекешкина, И. Э., Небоженко, В. С. (1992). *Демократизация общества и развитие личности. От тоталитаризма к демократии*. Киев : Наукова думка.

Кулеба, О., Бучин, М. (2011). Абсентеїзм як форма низької політичної участі. *Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку*, 23, 98–102.

Рева, І. (2019). *По той бік себе: соціально-психологічні та культурні наслідки Голодомору і сталінських репресій*. Київ : К.І.С.

References

Саммаерс, В., Брутер, М., Банаджі, С., Харрісон, С., і Анстед, Н. (2014). The myth of youth apathy young europeans' critical attitudes toward democratic life. *American Behavioral Scientist*, 58, 645–664. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764213515992>

Hooghe, M., and Wilkenfeld, B. (2008). The stability of political attitudes and behaviors across adolescence and early adulthood: a comparison of survey data on adolescents and young adults in eight countries. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 155–167. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10964-007-9199-x>

Moeller, J., Kühne, R., & De Vreese, C. (2018). Mobilizing youth in the 21st century: How digital media use fosters civic duty, information efficacy, and political participation. *Journal of broadcasting & electronic media*, 62(3), 445–460. DOI: <https://doi.org/10.1080/08838151.2018.1451866>

Popovych, Y. (2018) Ukrainian society's political culture : analytical excursion. *Innovative Solutions In Modern Science*, 6(25). DOI: [https://doi.org/10.26886/2414-634X.6\(25\)2018.3](https://doi.org/10.26886/2414-634X.6(25)2018.3)

Quintelier, E. (2007). Differences in political participation between young and old people. *Contemporary Politics*, 13(2). 165–180. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569770701562658>

Quintelier, E. (2013). Engaging Adolescents in Politics: The Longitudinal Effect of Political Socialization Agents. *Youth & Society*, 47(1), 51–69. DOI: <https://doi.org/10.1177/0044118X13507295>

Weiss, J. (2020). What Is Youth Political Participation? Literature Review on Youth Political Participation and Political Attitudes. *Frontiers in Political Science*. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpos.2020.00001>

Anisimova, O. V. (2009). Social'no-psihologicheskij analiz problemy absenteizma [Socio-psychological analysis of the problem of absenteeism]. *Uchenye zapiski*, 1(5), 41–45. [in Russian].

Gavryliuk, D. Y. (2015). Absentei'zm jak fenomen elektoral'noi' kul'tury v konteksti demokratyzacii' ukrai'ns'kogo suspil'stva [Absenteeism as a Phenomenon of Electoral Culture in the Context of Democratization in Ukrainian Society]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Golovaha, E. I., Bekeshkina, I. Je., Nebozhenko, V. S. (1992). *Demokratizacija obshchestva i razvitie lichnosti. Ot totalitarizma k demokratii* [Democratization of society and personal development. From totalitarianism to democracy]. Kiev : Naukova dumka. [in Ukrainian].

Kuleba, O., Buchyn, M. (2011). Absentei'zm jak forma nyz'koi' politychnoi' uchasti [Absenteeism as the form of low Political activity]. *Ukrai'ns'ka nacional'na ideja : realii' ta perspektivy rozvytku*, 23, 98–102. [in Ukrainian].

Reva, I. (2019). *Po toj bik sebe: social'no-psychologichni ta kul'turni naslidky Golodomoru i stalins'kyh represij* [On the other side: the socio-psychological and cultural consequences of the Holodomor and Stalinist repression]. Kyi'v : K.I.S. [in Ukrainian].

Abstract

Klymenko I. V.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate Professor (docent) of
Social Psychology Department,
Taras Shevchenko National
University of Kyiv
E-mail: ivklimenko251@gmail.com

Radkevych M. O.,

Master of Political Psychology,
Faculty of Psychology,
Taras Shevchenko National
University of Kyiv
E-mail: acdc.margo96@gmail.com

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE PREDISPOSITION OF YOUNG VOTERS TO ABSENTEEISM

The article examines the problem of the political absenteeism and presents the results of a study of the psychological features of young people who have a tendency to electoral non-participation. The purpose of the article is to analyze the potential socio-psychological factors of young citizens' political abstention.

The authors analyze the main political, social, cultural factors of the political absenteeism. Particular attention is paid to the analysis of the causes of political passivity of young citizens (the impact of the life cycle, a narrow understanding of the policy concept, and specifics of the political socialization). The authors explore the features of the self-consciousness of the politically passive youth, in particular, it was analyzed the influence of such internal factors as a personal responsibility of the citizen, general trust to the world, a sense of control over events, their awareness of the own significance.

The results of the study of socio-psychological factors of youth (18-25 years) propensity to the absenteeism are presented. The researchers found that young people prone to absenteeism are characterized by a higher level of employment (not only education but also work), the presence of unofficial income. Some of them show a certain infantilism and the financial

dependence on other family members. Such young people are characterized by a higher (compared with politically active youth) degree of distrust of socio-political institutions (church, courts, President, Verkhovna Rada, Cabinet of Ministers) and an experience of dealing with corruption in various instances. Their avoidance of participation in elections is not related to cognitive factors (lack of the information about this process, candidates, etc.). They explain the reason for their non-participation in the elections by external and situational circumstances. Such respondents tend to show the political passivity, be less interested in politics, and do not show their own initiative in the public sphere. Male respondents were more prone to absenteeism.

There is a clear tendency to show absenteeism among young people with distrust and alienation to the world around them, with a generally negative attitude towards controllability and fairness of events in it and a pessimistic attitude to their own «I», their self-worth, and to their own ability to manage events. In addition, respondents prone to absenteeism showed a reduced level of the personal responsibility and the dominance of the situational responsibility especially at the level of the moral-spiritual, emotional-motivational, and behavioral-volitional components of responsibility.

Key words: *political absenteeism, responsibility, responsibility, trust, young voters, political socialization.*

Отримано – 24 березня 2021
Received – March 24, 2021

Рецензовано – 31 березня 2021
Revision – March 31, 2021

Прийнято – 2 квітня 2021
Accepted – April 2, 2021